

УДК 378:629.5.072.8+81'246.3:316.77

Наталя ДМИТРИЩУК

аспірант кафедри педагогіки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

e-mail: sergiy2004@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ В ПОЛІНАЦІОНАЛЬНИХ ЕКІПАЖАХ

У статті порушується проблема підготовки курсантів морських ЗВО до міжособистісного спілкування в міжнародних суднових екіпажах, аналізується сучасний стан та перспективи зазначеної проблеми, особливості професійного спілкування в морських командах, роль міжкультурної адаптації судноводіїв, розглядаються підходи до міжкультурної адаптації молодих судноводіїв у міжнародних екіпажах, як основи ефективної комунікації в екіпажах, типи контексту культури: висококонтекстні та низькоконтекстні. Приділяється увага використанню тренінгових методик формування продуктивного міжособистісного спілкування.

Ключові слова: міжособистісне спілкування, морські ЗВО, майбутні судноводії, міжкультурна толерантність, міжкультурна адаптація, тренінг.

Сучасна соціокультурна світова ситуація поєднує в собі динамізм, глобальний характер і ставить перед морськими закладами вищої освіти України важливе завдання пов'язане з необхідністю забезпечення випускників успішним працевлаштуванням та затребуваності на міжнародному ринку праці. Реалії функціонування українського морського флоту такі, що фахівці зазначених ЗВО вимушені працювати в кріюінгових компаніях під іноземними прапорами. Значна роль готовності конкурентоздатних майбутніх судноводіїв до професійної діяльності полягає в їх якійсній підготовці із міжособистісного спілкування, яке вміщує комунікацію з представниками іноземних суднових компаній, портів, лоцманів, з членами команди судна, серед яких є моряки – іноземці в полінаціональних екіпажах. Зрозуміло, що від успішного професійного спілкування залежить позитивна взаємодія між комунікантами, що впливає на безаварійність рейсів, безпечну проводку судна, успішну доставку пасажирів і вантажів до призначеного місця.

Як відомо, на судні існує принцип єдиноначальності, який потребує від судноводія дотримання командного стилю керівництва, що є необхідним при управлінні судном та злагодженою роботою екіпажу, особливо в небезпечних ситуаціях довготривалих рейсів. Між членами команди потрібна взаємодія, яка заснована на взаємовиручці, розумінні важливості кожного із членів команди і важливості діяльності, що виконується на судні, тому що це є головною умовою безпеки судна, пасажирів, вантажів, членів екіпажу. Для того щоб судно успішно функціонувало і відповідало своєму призначенню, необхідна особлива організація праці і дисципліна. Капітан несе відповідальність за все, що відбувається на судні, у нього широкі

повноваження і всі його розпорядження щодо службової діяльності повинні виконуватися беззаперечно. Капітан на судні, як управлінець, використовує декілька видів спілкування: приказ, бесіду, нараду, перемови, звіт. За своїм функціональним призначенням він:

- представляє інтереси судновласника;
- є головним адміністратором на судні;
- як фахівець виконує функцію управління судном і судноводіння;
- відповідає за комерційну складову роботи судна;
- наставник молодих фахівців [11].

У зв'язку з цим, проблемність професійного спілкування в морських екіпажах складається з того, що судноводієві треба знайти розумний паритет як на виробничому, так і на побутовому рівнях, тобто управлінське спілкування треба розумно поєднувати із особистісним між членами екіпажу судна, яке повинне бути засновано на демократичних принципах: гуманності, толерантності, емпатії. Крім того, капітану необхідно сприяти створенню атмосфери взаєморозуміння між всіма членами полінаціональних екіпажів.

Феномен «спілкування» є предметом дослідження філософів (Б. Паригін, А. Брудний, М. Каган та ін.), соціологів (Г. Андреева, І. Кон та ін.), психологів (Л. Бурлачук, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Семиченко та ін.), педагогів (В. Кан-Калік, Л. Карпенко, В. Красько, В. Сластьонін та ін.).

Відомо, що за своєю структурою, спілкування складається із комунікативної, інтерактивної і перцептивної складових. Комунікація – це обмін інформацією між індивідами, що спілкуються, інтеракція розуміється як організація взаємодії між комунікантами (обмін знаннями, ідеями, діями), перцепція передбачає процес сприйняття, пізнан-

ня один одного партнерами із спілкування і встановлення на цих засадах взаєморозуміння [1, 83].

Згідно з вимогами Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування морських фахівців та несення вахти і однойменного Кодексу (ПДНВ-95), вахтові офіцери – судноводії повинні не тільки володіти відповідними професійними знаннями, уміннями і навичками, а й вміти підтримувати в екіпажі обстановку взаєморозуміння, доброзичливості, взаємовиручки, дотримання загальноприйнятих норм моралі і людських відносин [5].

Таким чином, існуючі міжнародні конвенції: про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ-78), з охорони людського життя на морі (СОЛАС), по запобіганню забруднення з суден (МАРПОЛ 73/78), з управління безпекою (МКУБ) встановлюють стандарти з підготовки штурманів, майбутніх судноводіїв. Але статистика показує, що незважаючи на прийняту в 2001 році резолюцію ІМО А 918 (22), в якій розглянуті всі необхідні стандартні ситуації мореплавання, з 2011 по 2014 рр. зафіксовано 6254 аварій. Основними причинами виникнення аварійних ситуацій, згідно розслідуванням EMSA, є: помилкові дії операторів (67%), відмови обладнання (24%), небезпечні речовини (4%), погодні умови (3%), третя сторона (3%) [9]. Морські зарубіжні установи відмічають збільшення кількості аварій на судах із багатонаціональними екіпажами. Серед причин, що призводять до аварійних ситуацій: розбіжності в розумінні менталітетів представників різних націй, етносів, стереотипів їх поведінки, конфлікти під час виконання посадових обов'язків, прояви дискримінації. У роботі змішаних екіпажів представники різних культур привносять у міжособистісне спілкування свої національні особливості, традиції, нерозуміння яких може призвести до неадекватних дій, а часом і до серйозних конфліктів [9]. Найчастіше фонематичний лад мови різних етносів відрізняється один від одного і це теж відбивається на якості взаємодії команди, а часом стає критичним у роботі екіпажів, особливо це є небезпечним при проході протоку, вузкостей, каналів, зон з інтенсивним рухом суднів.

Дослідження вчених (А. Даниленко, С. Смірнов, І. Сокіл, О. Тимофєєва, В. Чернявська та ін.) та особистісний досвід показують, що випускники морських ЗВО, які починають свою трудову діяльність у полінаціональних екіпажах, не завжди ознайомлені з проблемами, які можуть виникнути під час взаємодії з іноземцями. Вони не вміють оперативного знаходити оптимальний варіант вирішення негативних проявів у спілкуванні, або їх уникання.

При підписуванні контракту досвідчені морські фахівці радять випускникам морських ЗВО цікавитись національним складом екіпажу, в якому доведеться їм працювати і бути готовими і

компетентними для вирішення ситуацій, які мають місце. Можна констатувати, що в інтернаціональних екіпажах суден торгівельно-пасажирського флоту ще існують расові проблеми, які часто замовчуються крїїнговими компаніями [10]. Тому, майбутніх судноводіїв у морських ЗВО необхідно готувати до міжкультурного спілкування, формувати в них інтеркультурну та транскультурну свідомість (Л. Липшиц, 2016), толерантну свідомість (О. Асмолов, 2009), які виражаються у соціально-психологічній стійкості до різноманіття світу, до етнічних, культурних, соціальних і світоглядних відмінностей, для визнання існування іншої національно-культурної ідентичності, яка є рівноправною з їх власною культурою [6].

Проблеми професійної міжкультурної комунікації досліджувались як вітчизняними, так і зарубіжними вченими (М. Бахтін, О. Біла, В. Горський, Л. Симонова, В. Табачковський, В. Трагер, С. Тюкова, Э. Холл, Г. Хофстеде, Р. Якобсон та ін.), у контексті професійної діяльності морських фахівців: О. Ізотова, Л. Липшиць, О. Озаркив, О. Тимофєєва, М. Яковенко та ін.

Зростання рівня фізичного і психологічного навантаження моряків, мультинаціональний склад судових екіпажів, відсутність можливості спілкуватися на рідній мові – не сприяють створенню позитивного робочого клімату в команді. Малий склад на судні людських ресурсів, брак часу, втома від важкої роботи, наявність змішаного складу екіпажу приводять до негативних психологічних проявів, втоми, конфліктів. Але незважаючи на це, судноводіям треба вміти швидко та ефективно налагоджувати контакти з представниками портів, фірм, компаній, безконфліктно вирішувати різні виробничі завдання, узгоджено взаємодіяти з членами екіпажу, підтримувати високий рівень його згуртованості.

О. Біла вважає, що комунікація може бути успішною або неуспішною. У першому випадку, це адекватна комунікація, при якій досягається достатній її рівень, тобто настає взаєморозуміння. У разі невдалої комунікації можливі комунікативний збій (недостатньо адекватна комунікація, недостатньо повне взаєморозуміння учасників комунікації) і комунікативний провал (неадекватна комунікація, повне нерозуміння комунікантами один одного) [2, 23].

За О. Асмоловим, відмінності між людьми повинні швидше викликати інтерес і збагачувати, ніж нести загрозу, незалежно від того, чи пов'язані вони з полом, кольором шкіри, расою, язиком, політичними переконаннями або релігійними віруваннями. Автор стверджує, що відмінності – «це не привід для конфлікту, це скоріше привід для цікавої розмови» [4, 19].

Для успішної взаємодії в полікультурних екіпажах треба мати на увазі такий багатоаспектний процес, як міжкультурна адаптація судноводіїв. К. Уорд виділяє три домінуючих теоретичних і емпіричних підходів до міжкультурної адаптації особистості в наступних напрямках:

- стресу і його подолання;
- культурного навчання;
- соціальної ідентичності [8].

У межах парадигми міжкультурної адаптації К. Уорда, перший підхід переміщення майбутніх судноводіїв у нове культурне середовище розуміємо як появу в них нових життєвих ситуацій, змін, що можуть викликати стрес, подолання якого вимагає мобілізації адаптивних ресурсів курсантів. При цьому мають значення різноманітні фактори, які впливають на крос-культурну адаптацію морських фахівців: особистісні якості, стратегії адаптації, характеристики ситуації (наявність особистої і соціальної підтримки і т.ін.). В якості основного критерію зазначеної адаптації виступає психологічне благополуччя і задоволеність [8].

Другий підхід до міжкультурної адаптації молодих судноводіїв розглядаємо як форму їх навчання культурно-специфічним навичкам, які потрібні для знаходження спільної мови з новим міжкультурним оточенням. При цьому взаємодію членів екіпажу розуміємо як процес взаємного навчання. Цей підхід орієнтований на виявлення крос-культурних відмінностей у вербальній і невербальній комунікації, які можуть бути причиною непорозуміння в міжкультурній взаємодії. Треба мати на увазі, що за Е. Холлом існують різні типи контексту культури: висококонтекстні та низькоконтекстні, які за своєю природою мають суттєві відмінності [10]. Так: до першого типу відносяться представники: В'єтнаму, Китаю, Кореї, Саудовської Аравії, Філіппін, Японії, та ін. Їм характерні:

- невиражена, прихована манера мови, багатозначні і численні паузи;
- величезна роль невербального спілкування, вміння «сказати очима»;
- відсутність надмірності інформації;
- прагнення уникнути конфлікту [10].

Представники низькоконтекстних культур: Германії, Канади, Швеції, Норвегії, США та ін. Їм властиві:

- пряма і виразна манера мови;
- невербальне спілкування менш значуще;
- все має бути виражено словами, всьому дана ясна оцінка;
- конфлікт вони сприймають творчо;
- в окремих випадках можуть відкрито виражати своє невдоволення [10].

Третій підхід до міжкультурної адаптації за К. Уордом, пов'язан із теоріями соціальної іденти-

чності. Тому основну увагу треба приділяти взаємовідносинам між групами, тобто, у нашому випадку це можна інтерпретувати як сприймання судноводіями різних міжетнічних груп, що складають судновий екіпаж [8].

Логіка дослідження потребувала розглянути феномен «мультикультуралізм», який розуміється як комплекс ідей, цінностей і дій, що сприяють мирному, рівноправному і взаємовигідному співіснуванню різних культурних, етнічних і соціальних груп у єдиному економічному, правовому і соціальному полі [4, 13]. У межах нашого дослідження мультикультуралізм розуміємо як дотримування членами полінаціонального суднового екіпажу загальних правил, норм взаємодії, комунікації для здійснення продуктивної професійної діяльності.

Згідно теорії мультикультуралізму ефективне спілкування майбутніх судноводіїв з членами полікультурного екіпажу повинно будуватись на засадах: профілактики та подолання ксенофобії за допомогою актуалізації позитивного відношення до усіх моряків за різними расовими, етнічними, релігійними, соціальними і світоглядними особливостями, мовами, традиціями; на обізнаності курсантів якості взаємодії з іноземними моряками, формування комунікативних умінь та навичок, розвитку таких особистісних якостей, як: етнокультурна толерантність, емпатія, рефлексивність.

Толерантність – це «інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність в проблемних і кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення свого нервово-психічної рівноваги, успішної адаптації, недопущення конфронтації і розвитку позитивних взаємовідносин з собою і з оточуючим світом» [4, 10].

З метою актуалізації в майбутніх судноводіїв позитивного відношення до полікультурного оточення велике значення в нашій науково-дослідній роботі надавалось використанню тренінгів толерантності: «Навички лідерства та вміння працювати в команді», «На перехресті культур», «Жити в мирі з собою та іншими», «Чи може інший стати другом?», «Уміння правильно налагодити зворотний зв'язок з партнером по спілкуванню», «Тренінг етнокультурної компетентності» та ін. Усі тренінги мали єдину структуру:

- визначення актуальності проблеми;
- формування когнітивно-поведінкової складової міжкультурної толерантності;
- вправи із застосування отриманих навичок міжкультурної толерантності;
- перевірка знань і навичок, отриманих у результаті тренінгових вправ.

Після проведення тренінгів із курсантами надавались питання для обговорення:

- Які були проблеми при ухваленні рішення?
- Чи завжди можна легко прийти до однозначного рішення проблеми?
- Чи замислювалися ви раніше над проблемою толерантності до міжкультурного оточення?
- Які думки у вас з'явилися з даної проблеми після отриманого у тренінгу досвіду?

Сукупність зазначених методів позитивно сприяла поставленим завданням із активізації інтересу до багатонаціонального світового середовища, його культурного різноманіття, особливостей існування, а також розвитку етнокультурної толерантності, поваги до різних націй, віросповідань, мов, традицій тощо, упевненості курсантів у можливості успішній комунікації в майбутній професійній діяльності судноводія.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Социальная психология. М.: Изд-во «Аспект-пресс», 2004. 365 с.
2. Белая Е. Н. Теория и практика межкультурной коммуникации: учебное пособие. Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2008. 208 с.
3. Бугакова Е. С. Формирование коммуникативной компетентности у курсантов Вуза морского профиля // Теория и практика общественного развития (2015, № 9). С. 246-252.
4. Искусство жить с непохожими людьми: психотехника толерантности / под ред. А. Г. Асмолова, Г. У. Солдатовой, А. В. Макачук. М., «Издательский дом «Московия», 2009. 311 с.
5. Международная Конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года (ПДНВ-78) с поправками. СПб.: ЦНИИМФ, 2010. 806 с.
6. Липшиць Л. В. Спецкурс як засіб формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. 2016. № 140. Серія : Педагогічні науки. С. 44-47.
7. Попова О. П. Особливості професійної діяльності майбутніх судноводіїв і сутність їх професійної компетентності // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / ред. кол. Т. І. Суценько (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 17. С. 353-359.
8. Уорд К. Азбука аккультурації // Психологія і культура / Под ред. Д. Мацумото. СПб.: «Питер», 2003. 692.
9. Pipchenko O. World fleet incidents statistics 2005-2015, Odessa, 2009. P. 33-35.
10. Hall E. T. Beyond Culture. Garden City; NY: Anchor Press, 1976. 256 p. <http://seaman-sea.ru>

References

1. Andreyeva G. M. Sotsial'naya psikhologiya. M.: Izd-vo «Aspekt-press», 2004. 365 [in Russian].
2. Belaya Ye. N. Teoriya i praktika mezhkul'turnoy kommunikatsii: uchebnoye posobiye. Omsk: Izd-vo Om. gos. un-ta, 2008. 208 [in Russian].
3. Bugakova Ye. S. Formirovaniye kommunikativnoy kompetentnosti u kursantov Vuza morskogo profilya // Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya (2015, № 9). S. 246-252 [in Russian].
4. Iskusstvo zhit' s nepokhozhimi lyud'mi: psikhotekhnika tolerantnosti / pod red. A. G. Asmolova, G. U. Soldatovoy, A. V. Makarchuk. M., «Izdatel'skiy dom «Moskoviya», 2009. 311 [in Russian].
5. Mezhdunarodnaya Konventsiya o podgotovke i diplomirovanii moryakov i nesennii vakhty 1978 goda (PDNV-78) s popravkami. SPb.: TSNIIMF, 2010. 806 [in Russian].
6. Lipshyts' L. V. Spetskurs yak zasib formuvannya sotsiokul'turnoyi kompetentnosti maybutnikh sudnovodiyiv mizhnarodnykh reysiv // Visnyk Chernihiv's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. T. H. Shevchenka. 2016. № 140. Seriya : Pedahohichni nauky. S. 44-47 [in Ukrainian].
7. Popova O. P. Osoblyvosti profesiyanoi diyal'nosti maybutnikh sudnovodiyiv i sutnist' yikh profesiyanoi kompetentnosti // Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh : zb. nauk. prats' / red. kol. T. I. Sushchenko (holov. red.) ta in. Zaporizhzhya, 2011. Vyp. 17. S. 353-359 [in Ukrainian].
8. Uord K. Azbuka akkul'turatsii // Psikhologiya i kul'tura / Pod red. D. Matsumoto. SPb.: «Piter», 2003. 692 [in Russian].
9. Pipchenko O. World fleet incidents statistics 2005-2015, Odessa, 2009. P. 33-35.
10. Hall E. T. Beyond Culture. Garden City; NY: Anchor Press, 1976. 256 p. <http://seaman-sea.ru>

Наталья Дмитрищук. Подготовка будущих судоводителей к профессиональной деятельности в контексте межличностного общения в полинациональных экипажах

В статье поднимается проблема подготовки курсантов морских ВУЗов к межличностного общения в международных судовых экипажах, анализируется современное состояние и перспективы данной проблемы, особенности профессионального общения в морских командах, роль межкультурной адаптации судоводителей, рассматриваются подходы к межкультурной адаптации молодых судоводителей в международных экипажах, как основы эффективной коммуникации в экипажах, типы контекста культуры: высококонтекстни и низкоконтекстни. Уделяется внимание использованию тренинговых методик формирования продуктивного межличностного общения.

Ключевые слова: межличностное общение, морские ВУЗы, будущие судоводители, межкультурная толерантность, межкультурная адаптация, тренинг.

Natalia Dmytryshchuk. Future navigators' preparation for professional activities in the context of interpersonal communication in multinational crews

The urgency of the problem of future navigators' preparation for professional activities in the field of communication with representatives of different countries is conditioned by the realities of the functioning of the Ukrain-

ian merchant fleet. Graduates of these maritime educational institutions have to work on vessels under a foreign flag. Significant role of competitive future navigators' readiness in professional activity is in their qualitative preparation from interpersonal communication, which includes communication with representatives of foreign shipping companies, ports, pilots, and members of the ship's team, including foreign sailors in multinational crews. From successful professional communication depends on the positive interaction between the communicators, which affects the safety of voyages, successful delivery of passengers and cargo to the designated place.

The article reveals the essence of the phenomenon of "communication" and its components: communication, interactivity and perception. Particular attention in the work is paid to the role of intercultural adaptation of future navigators and its three dominant theoretical and empirical approaches.

In order to improve the future navigators' positive attitude towards the multicultural environment, the use of tolerance training was of great importance in research work. The combination of these methods positively contributed to the task of increasing the interest in the multinational world environment, its cultural diversity, peculiarities of existence, as well as the development of ethno-cultural tolerance, respect for different nations, religions, languages, traditions, etc., the student confidence of successful communication in their professional life.

Key words: interpersonal communication, maritime universities, future navigators, intercultural tolerance, intercultural adaptation, training.

УДК 378.14

Анна ДОБРОВОЛЬСЬКА

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики
Івано-Франківського національного медичного університету,
м. Івано-Франківськ, Україна
e-mail: anna68@meta.ua

ФОРМУВАННЯ ІТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ МЕДИЧНІЙ ІНФОРМАТИЦІ: СТАВЛЕННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У статті акцентовано увагу на понятті «самостійна робота» в контексті його використання в процесі формування інформаційно-технологічної компетентності (ІТ-компетентності) майбутніх лікарів під час навчання дисципліні природничо-наукової підготовки (ДПНП) «Медична інформатика» («МІ»). У межах розробленої анкети проведено опитування суб'єктів дослідження, а також оцінено його результати з використанням відповідних методів математичної статистики. Отримано висновок, що в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «МІ» має місце позитивне ставлення майбутніх фахівців до самостійної роботи. Встановлено, що фрагментарне чи регулярне використання майбутніми лікарями розроблених посібників з метою навчання ДПНП «МІ» суттєво впливає на розвиток ставлення до самостійної роботи, а також на її організацію і реалізацію в процесі формування ІТ-компетентності. Отримано висновок, що навчальні посібники можна вважати ефективним засобом організації і реалізації самостійної роботи майбутніх фахівців під час навчання зазначеній ДПНП, що забезпечує формування їх ІТ-компетентності.

Ключові слова: ІТ-компетентність; самостійна робота; ранги.

Інтеграція України до європейського освітнього простору обумовлює модернізацію системи вищої медичної освіти, котра передбачає створення умов для індивідуального розвитку майбутніх фахівців, а також їх соціалізацію і самореалізацію в сучасному світі.

Самостійність є професійно необхідною якістю особистості будь-якого лікаря, бо в наш час неможливо бути висококваліфікованим фахівцем без постійного оновлення знань, набуття вмінь і навичок. Тому сучасний лікар має бути готовим до регулярної самостійної професійно-освітньої діяльності, а саме:

- отримувати знання і підвищувати кваліфікацію;
- застосовувати отримані знання під час прийняття конкурентоспроможних рі-

шень і трансформувати їх в інноваційні технології;

- проявляти соціальну і професійну мобільність;
- працювати в команді і приймати рішення після професійного обговорення.

За таких умов зростає значущість самостійної роботи майбутніх фахівців під час освітнього процесу в профільних закладах вищої освіти (ЗВО), до організації і навчально-методичного забезпечення якої застосовуються нові підходи, і котра може здійснюватись самостійно або під керівництвом викладача як під час аудиторних занять, так і в позааудиторний час, бо її вважають одним з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у профільних ЗВО.